3. Мельничук О., Томенчук Б. Звіт про польові археологічні дослідження у 2004 р. - Галич, 2005. - С. 18-20.
4. Януш В. Звіт про результати археологічних розвідок на території Галицького замку у 2007 р. – Галич, 2008. - С. 3,8.
5. Януш В. Звіт про результати археологічних розвідок на території Галицького замку у 2008 р.- Галич, 2009. - С. 8-11.
6. Грабовецький В. Нарис історії Галича з найдавніших часів до поч. ХХст. - Галич, 1997. - С.129.
7. Лукомський Ю. Результати, проблеми і перспективи архітектурно–археологічних досліджень на терені княжого Галича // Збереження та використання культурної спадщини України. – Галич, 2004. - С. 121-126.
8. Лукомський Ю. Таємниці Галич-Гори // Галичина. - 1996. - 8,12 червня.
9. Оприск В. Галицька твердиня над Дністром // Галицька брама . - 1998. - № 9 . - С. 12.
10. Пеленський Й. Таємниці стольного града // Літопис червоної калини . - 1991. - Ч.6. - С. 38-39.
11. Федунків З. Галицький замок. - Івано – Франківськ, 2013.
12. Чачковський Л., Хмілевський Я. Княжий Галич. - Станіславів, 1938. - С. 44.

Микола Кибалюк
науковий співробітник
Національного заповідника «Замки Тернопілля»
м. Збараж

УКРАЇНСЬКЕ ПОДІЛЛЯ. ДО ВИТОКІВ ІСТОРІЇ КРАЮ

В даній статті розглянуто проблему походження історико-географічної назви «Поділля» на основі археологічних знахідок та на підставі аналізу різноманітних версій, висунутих дослідниками історії краю. Зроблено спробу показати хрещення Русі, як ключовий фактор, що спричинив масове заселення даного регіону. Проведено аналіз особливостей Болохівської землі. Розглянуто питання виникнення козацтва на Поділлі.

Ключові слова: Історія Поділля, археологія, Болохівська земля, язичництво на Поділлі, виникнення козацтва.

Поділля – історико-географічна область нашої держави, локалізована в південно-західній її частині. До історичного Поділля можна віднести території сучасної Вінницької, Хмельницької (за виключенням північної смуги), Тернопільської (південна частина), Одеської (північні райони) областей. Крім цього, сюди ж можна віднести незначні частини Житомирської, Черкаської та Кіровоградської областей.

Зазначимо, що свою назву цей історичний регіон отримав дещо пізніше, ніж сусідні з ним Галичина та Волинь. Однак цей фактор анітрохи не сприяв поясненню етимології її походження. Хоча саме пояснення етимології назви цього історичного регіону не лише мало б служити відправним моментом дослідження його історії, а й дати відповідь на численні питання, які виникають при вивченні історичного розвитку досліджуваного нами регіону.

Однією з найдавніших згадок, де уже зустрічаємо назву «Поділля» можна вважати хроніку М. Стрийковського, де фігурує 1331 рік [11, с. 7]. Однак потрібно зауважити, що цей хроніст жив та працював у XVI ст., тобто в той час, коли ця назва тривалий час уже була закріплена за даною територією. Тобто, формуючи свою працю, дослідник, міг перенести відому йому назву на події, що відбувалися значно раніше. Ольга Білецька у своїй праці «Поділля на зламі XIV – XV ст.: до витоків формування історичної області» говорить про те, що в доступних для неї дипломатичних та актових джерелах похідні від слова «Podolia» вперше зустрічаються у 1366 та у 1374 роках [,. с. 69]. Зважаючи на цей факт, автор робить висновок, що макротопонім «Поділля» з'являється в 50-60-х роках XIV ст. Однак, ми не можемо погодитися з даним твердженням і вважаємо, що вищезазначену дату цілком обґрунтовано можна вважати лише часом першої документальної згадки назви цього історичного

регіону. Сама ж назва мала б виникнути значно раніше.

Зазначимо, що сьогодні в науковій літературі фігурують різноманітні версії, щодо походження назви «Поділля». Головною при цьому є версія про те, що ця історична область отримала свою назву від географічного розташування. Тобто назва краю відобразила розташування даного регіону відносно галицької частини Карпатського передгір'я [3, с. 48]. Поширеною також є і версія українського історика Ярослава Дашкевича, який наголошує, що назва Поділля означає «не діл у порівнянні з горою», чи «нижній край», а «територію, розташовану в долах і поруч з ними» [4, с. 58].

Також хотілося б також звернути увагу на історико-географічний термін «Пониззя», який в історичних хроніках фігурує уже в 40-х роках XIII ст. І, хоч деякі дослідники, зокрема і О. Білецька, наполягають на тому, що не можна ототожнювати термін «Поділля» та «Пониззя» [1, с. 71] все ж, на нашу думку, це твердження є не зовсім правильним. Адже сама авторка погоджується з висновком Л. Масенка про те, що топонім «Пониззя» означав «протиставлення низової місцевості гірській (Карпатам і Передкарпаттю)». Тобто слова «дол» і «низ» мали спільне значення і могли вживатися одночасно. Виходячи з цього, можемо також констатувати, що твердження ніби Пониззя повністю увійшло до складу майбутнього Поділля також є не зовсім коректним. Більш ймовірно, що назва «Пониззя», або «Поділля» просто поширилася на новоприєднані землі.

Здавалося б, на перший погляд, у назві цього регіону не мало б бути ніяких таємниць. «Поділля», або «Пониззя» було досить поширеним словом за часів Київської Русі, а, можливо, й раніше. Також відомо, що цей термін означав поселення, яке виникало за межами укріплених фортифікацій, що зазвичай розташовувалися на підвищених місцях рельєфу [8, с. 43]. Та все ж, сумніви залишаються. На нашу думку головною причиною цьому є два фактори. По-перше, сама дата появи топоніма «Поділля» в історичних джерелах, а по-друге, напевно, кожен дослідник розумів, що згаданий топонім був місцевого (тобто руського) походження і важко уявити, щоб формуючи назву краю в той час населення взагалі мало уявлення про його географічне розташування відносно Карпатських гір, чи якогось іншого підвищення, яке знаходилося за сотні кілометрів. Одна справа назвати «Подолом» територію, яка знаходиться перед підвищенням, що можна візуально побачити і зовсім інша використати цю назву, як топонім для величезної території, географічні умови розташування якої навряд чи усвідомлювалися нашими далекими предками.

Н. Молчановський у своїй праці «Очерк известий о Подольской земле до 1434 года» на основі власних досліджень зазначає, що в давні часи ця область була заселена племенами уличів і тиверців та стояла окремо від Київської держави [7, с. 18]. Як відомо, у 1097 році в Любечі відбувся з'їзд князів для того, щоб припинити міжусобиці та об'єднатися в боротьбі проти половців. Тут князі проголосили засідку вотчиності, тобто кожен князь мав володіти тими землями, що володів його батько та не зазіхати на власність інших князів. Серед переліку міст ми не зустрічаємо жодного, яке можна було б віднести до пізнішої території Поділля (умовно тут можна згадати лише Теребовлю). Тобто, очевидно, що, як мінімум, до кінця XI ст. влада Києва на ці землі не поширювалася. Більше того, той же Н. Молчановський говорить про те, що в середині XII ст. декілька земель, що пізніше належали до Поділля, зіткнулися в битві з сусіднім Руськими князівствами. Отже, виходячи з вищесказаного, можемо констатувати той факт, що Подільські землі, або територія Пониззя безпосередньо владі Києва, а згодом і Галицько-Волинського князівства не підпорядковувалися.

М. Н. Тихомиров у своїй книзі «Давньоруські города», описуючи структуру города зазначає, що «поряд з дитинцем виростали поселення ремісників і купців, які селилися поза межами замкових стін. Створювалося два міських світи: княжий та вільний (торгово-ремісничий) [8, с. 45]. І продовжує: «Найбільш яскравим прикладом такого сусідства двох різних світів дає Київ. У літописних відомостях явно виступають дві частини Києва – гора та подол». Отже, з вищесказаного можемо зробити висновок про те, що поділля або пониззя в уяві наших далеких пращурів могло асоціюватися не лише з формою рельєфу, а й з певними соціальними відносинами між його мешканцями та представниками влади. Цілком можливо, що саме поділля з-поміж іншого могло означати територію проживання вільних людей, щось на зразок того, з чим в нашій уяві асоціюються землі, зайняті козаччиною.

Якщо провести паралелі між відомими нам подіями XVI ст. (зародження козацької вольниці) та тими, що мали місце на Руських землях (куди, як ми знаємо, майбутнє Поділля не входило) в X – XI ст.,

то можемо припустити, що саме Подільські терени стали місцем втечі та поселення люду незгідного з діями влади в Києві. І тут постає цілком закономірне питання – які ж дії центральної влади могли викликати масову міграцію населення на південь. І, хоч з однієї сторони існувало розуміння того, що ці події мали б мати досить важливе значення для Київської Русі, а, отже, не могли пройти непомітно для історії, все ж тривалий час ми не могли розставити правильні акценти. Підказка ж, при цьому, лежала на поверхні. Варто лише поглянути на хоругву Подільських полків, що брала участь у Грюнвальдській битві, або ж сучасний символ Поділля, для того, щоб зрозуміти, що поворотним моментом, який спричинив масовий відтік населення з теренів Русі та заселення земель, що лежали на південь стало не що інше, як хрещення. Немає сумніву, що язичницька віра міцно вкоренилася серед наших предків так само, як і немає сумніву, що в багатьох випадках хрещення здійснювалося силоміць (методом кнута і пряника). Тобто значна частина люду, що не погодилася з новими реаліями змушена була залишити терени, що підпорядковувалися руським князям.

Наведемо ряд аргументів, які свідчать на користь того, що саме терени Поділля стали місцем їх нового проживання.

- Як було зазначено вище, символом Подільської землі завжди було зображення сонця з променями по колу, що є тотожним зображенню Дажбога (сонячне божество східних слов'ян, один з головних язичницьких богів). Називаючи наших предків «Дажбожими онуками», автор «Слова о полку Ігоревім» виокремлює Дажбога як верховне божество, під всемогутньою силою якого було все небо – найвища цитадель всесвіту [6, с. 63]. У тому ж таки «Слові о полку Ігоревім» русичі звуться внуками Дажбога, а, отже, саме це божество у вірі наших предків було прийнято вважати родоначальником Руського народу.
- Саме на Поділлі збереглося найбільше язичницьких звичаїв та обрядів, що пізніше перейшли в християнську традицію. Так, ще навіть на початку XX ст. тут проводили «похорони Ярила», «гоніння шуліки» та ін. А на берегах річки Збруч язичницький релігійний центр діяв аж до XVII ст., і саме тут було знайдено знаменитого Збручанського ідола.
- На Поділлі зосереджена просто вражаюча кількість топонімів співзвучних зі словом «Бог» – Межибоже, Божський, Болохово та ін. Більше того, навіть головна ріка регіону називалася «Богом» [9. с. 145]. На мапі відомого французького картографа Гійома Левассера де Боплана назва сучасної річки Піденний Буг зафіксована, як Руський Бог. Варто відзначити, що свою сучасну назву ця річка отримала випадково. Проводячи на початку XX ст. дослідження Правобережної України, В. Д Ласкарєв звернув увагу на існування двох річок з однаковими назвами (як він вважав) – Буг та для їх розрізнення наніс на карту, як Південний та Західний Буг. Насправді ж південна річка носила назву Бог. А, оскільки, використання подібних топонімів не характерно для християн, то, очевидно, що ці топонімічні назви мають язичницьке походження.

Отже, виходячи з вищесказаного, можемо констатувати той факт, що саме територія сучасного Поділля стала головним місцем переселення незгідних з політикою християнізації, що проводила державна еліта. І, найбільш ймовірно, що центром цієї землі стало місто Бакота. Підтвердженням цієї версії можуть служити результати археологічних розкопок, які виявили тут безліч язичницьких святилищ та капищ, а також кургани з жіночими похованнями [2, с. 76]. Така кількість знахідок язичницького періоду може свідчити не лише про масове поширення дохристиянських обрядів на цих землях, а й про те, що цей культ тут був збережений довше в порівнянні з іншими землями сучасної України. Цілком можливо, що саме приплив нових жителів, які не погодилися прийняти християнську віру на Русі і вдихнув нове життя у Бакоту та перетворив її у своєрідний центр язичництва.

Та спокійне життя тривало недовго. Першою загрозою для осілого люду став наплив кочових племен зі сходу. Печеніги, міцно осівши по нижній течії Дніпра, поступово відтісняють на північ південний кордон місцевих поселень. Можна припустити, що західні території заселені слов'янами відчули значно менший тиск половецьких орд, ніж їх одноплемінники з півночі. Н. Молчановський у своїй книзі «Очерки известий о Подольской земле до 1434 года» зазначає, що «рух племені печенігів від Дніпра в західному напрямку лише побічним чином і випадково захопило кордони відомого нам по літопису слов'янського світу. Розділені на велику кількість племінних груп, що діяли у своїй більшості на свій страх, незалежно від інших, печеніги не були організованою державою, яка б переслідувала

спільні політичні цілі. Тому немає нічого дивного, що літописи не дають нам жодних вказівок на присутність поселень печенігів в районі пізнішого Поділля» [7, с. 41].

Значно більший вплив на міграційні процеси корінного населення на Подільських землях мали племена половців, або куманів. Очевидно, що подібно до печенігів, половці також розпочали свої сутички з місцевими слов'янськими племенами. У повчанні Володимира Мономаха, що вміщено в Лаврентіївському літописі під 1036 роком можна зустріти декілька вказівок на той факт, що на початку XII ст. половецькі кочівники були розкидані в басейні Південного Бугу. У загальному ми бачимо, що до першої появи татар, північне побережжя Чорного моря являло собою суцільний театр переселення кочових народів, що призвело до міграції слов'янських племен на північ до більш захищених місць.

Цілком ймовірно, що саме результатом цих переселень язичницького елементу ближче до півночі і стало формування таємничої «Болохівської землі». Дозволимо собі припустити, що саме язичництво місцевого люду і стало головною причиною цієї таємничості. Адже відомо, що головним поштовхом у розвитку грамоти та письма стало якраз прийняття християнства, а, відповідно, язичники цих можливостей були практично позбавлені. Саме тому в літописах чітко простежується неприязнь самих літописців до болохівців, а в деяких випадках розорення Болохівських земель пояснюється як Божа кара [7, с. 109]. Не можна також не враховувати той фактор, що до прийняття християнства язичництво міцно вкоренилося на землях Київської русі. А це означає про наявність розвиненої та досить впливової організації культових служителів, які, безумовно, мали неабиякий вплив на людські маси та, боячись втратити вплив та владу, налаштовували їх проти прийняття нової віри. Слов'янських жерців, які служили язичницькому культу, називали волхвами. Тож чи не ця назва відбилася у назві давньоруської історико–географічної області? Адже природно, що місце масового скупчення язичницьких жерців могло називатися «Волхвівською» землею, яка пізніше трансформувалася у «Болохівську». Історики А. Петрушевич та С. Томашівський вважали болохівців за волохів, цим і пояснювали виникнення топоніму «Болохівська земля». З іншої сторони, автор ґрунтовної праці «Болохівська земля та її значення в Російській історії» М. Дашкевич, а також видатні історики М. Грушевський та В. Антонович стверджували, що основу болохівців становили Руські племена [5, с. 21]. Підтверджують цю гіпотезу і сучасні археологічні дослідження, адже серед знахідок тут виявлено багато речей пов'язаних з язичницькими віруваннями слов'ян [2, с. 52]. Цей фактор в свою чергу підтверджує нашу гіпотезу про поширення язичницького культу на цих землях. Крім цього, літописи не дають підстав говорити, що болохівщина була заселена іноплемінниками, а навпаки трактують її як Руську землю, яка, тим не менш, не вписувалася в загальний контекст історичних процесів. Напевно що, саме язичництво стало основною причиною своєрідної окремішності болохівської землі. Тут довгий час зберігалися звичаї та традиції характерні для Русі в дохристиянський період, а відсутність розвиненого письма (а відповідно й традиції вести літописи) призвела до відсутності будь-якої інформації, що походила б із середини цієї землі. І хоч абсолютна більшість дослідників характеризували болохівщину, як цілісний масив з власними соціально-політичними, економічними, правовими, адміністративними та культурними рисами, проте жоден з них не вказав на язичництво, як головну причину осібності даного регіону.

Разом з тим, сьогодні можна знайти безліч доказів того, що саме різниця у вірі стала головною причиною відмінності між болохівщиною та землями сусідніх князівств, що в основній масі стали християнами. І, хоч ці докази практично лежали на поверхні, в більшості випадків вони залишилися просто без уваги. Так, у 1235 році під час боротьби Данила з чернігівськими князями за Галич, ми знаходимо інформацію про зраду Данила зі сторони галицьких бояр, а саме «безбожного Григорія Васильовича та Молибоговичів» [7, с. 105]. Вжитий термін «безбожний» пряме підтвердження того, що людина, яка очолила змову не була християнином, і, цілком зрозуміло, що цей заколот опирався саме на язичницький елемент Галичини, головними союзниками якого і стали болохівці. Показово, що коли чернігівські князі Михайло та Ростислав побажали змиритися з Данилом Романовичем, то всю вину за попередню напругу у відносинах вони положили на «невірних галичан» [7, с. 106]. Вжитий термін «невірні» тут також може свідчити про те, що осередком змови було саме язичницьке ядро галицьких бояр, які діють спільно з таємничими болохівськими князями. М. П. Дашкевич, посилаючись на Галицько-Волинський літопис зазначає, що «Болохово стояло на чолі якогось особливого руху, який ніяк не міг подолати князь Данило Галицький і тягнуло за собою значну частину Південної Русі [5,

с. 6]». Цим особливим рухом, на наш погляд, було саме язичництво.

Відкритим та доволі цікавим є питання походження болохівських князів. М. Дашкевич наголошує на тому факті, що літопис ніде не говорить про зв'язок болохівських князів з будь-якою віткою Рюриковичів, а навпаки, вказує на особливість цього роду. Український історик М. Костомаров спочатку висунув гіпотезу про походження болохівських князів від колишніх відособлених бояр [7, с. 112], а пізніше назвав їх місцевими князями, що вціліли від додержавницької старовини. М. Дашкевич піддає сумніву першу тезу, адже якби це були волинські, галицькі, або київські бояри, то Данило відносився б до них зовсім по-іншому і літопис не назвав би їх «особними князями». З другою ж погоджується, додаючи, що це були «кращі мужі» місцевого населення, яких це ж населення проголосило князями на противагу дому Святого Володимира [5, с. 33]. Але тут виникає питання: а для чого та противага? І яким чином ці князі могли стільки часу зберегти свої позиції під боком у могутніх сусідів. Відповідь тут може бути лише одна. Тут існувала одна спільна ідея (в тому числі і в протиставленні до Рюриковичів), яка об'єднувала усіх жителів, а еліта була змушена користуватися безпрецедентною підтримкою населення. Дуже важко уявити більш потужний об'єднуючий фактор, аніж релігія і дивно, що дослідники досі не звернули на це уваги. Той же М. Дашкевич робить висновок, що відокремлення болохова витікало саме з його прагнення відновити в себе старовинний устрій, який існував у слов'ян, що ділилися на общини з виборними князями [5, с. 34]. Але тут автор суперечить сам собі. Адже, якщо старовинні порядки тут зберігалися століттями, місцеві князі мали потужну підтримку (для цього потрібен тривалий час стабільної влади), а влада Рюриковичів практично не поширювалася, то як можна відновлювати те, що нікуди не зникало? З іншої сторони, ми бачимо, що Болоховом називалася ціла територія без відношення до якогось конкретного центрального міста, що є зайвим доказом теорії про розселення колишніх волхвів на цих землях.

Те, що болохівські князі вели незалежну від Рюриковичів політику ще навіть у середині XIII ст. підкреслює факт, що вони входять в домовленість з татарами в той час, коли населення інших руських земель ховається від цієї загрози [5, с. 18]. Звичайно, що з плином часу християнство проникало і на ці землі, та все ж, вважаємо, що домінуючим тут довгий час залишалося саме язичництво.

У 1362 році відбулася знаменита битва під Синіми Водами, на Поділля разом зі своїм військом прийшов Великий Литовський князь Ольгерд разом з племінниками Коріатовичами – майбутніми власниками Поділля. Починають з'являтися перші письмові згадки про внутрішнє життя цієї землі. І в той же час хроніка згадує про існування козаків саме тут на теренах Подільського краю. Польський історик Мацей Стрийковський пише: «Ольгерд з Литвою здобув Брацлав, Скали, Сокілець і Смотрич – замки під Волохами. Зайняв потім вночі Кам'янець та Червоногродек за сприяння козаків подільських» [5, с. 40]. Тобто, як тільки литовці прийшли на цю землю відразу ж фіксують наявність тут козаків.

І, хоч у цьому випадку знову можна говорити про те, що Стрийковський жив та працював у XVI ст. і міг відоме йому слово перенести на події, що відбувалися значно раніше, на чому наголошує не один дослідник, але Микола Дашкевич наголошує, що це є перша згадка про руських козаків і, порівнявши цей документ з іншими матеріалами, прийшов до висновку, що козацтво виникло саме на Поділлі [5, с. 42] .

Розвиваючи цю тему, М. Дашкевич припускає, що козацтво з'явилося при Коріатовичах, або, що більш ймовірно, за татарських часів і, якби всупереч своїм же словам, наголошує на тому, що цей рух повинен був виникнути на вільних землях, у місцях, де людина була незалежною у своїх діях [5, с. 42]. Але, якщо цієї волі не було за Коріятовичів, то тим більше її не було при пануванні татар. Очевидно, що козацтво мало б виникнути ще в дотатарський період.

Ключ до розв'язання таємниці виникнення козацтва та пояснення самої суті слова «козак» ми знаходимо у відомого автора «арійської» історії України Юрія Шилова. Дозволимо собі навести цитату: «Сьогоднішній теологічний термін «язичник» – це змінене штучною церковно–слов'янською мовою давнє етнонімічне поняття «язик» або «ясак», що походить від етноніма «сак» та означає царський скіф, звідси і «козак» – потомок «сака» [10, с. 9] . У підтвердження цієї версії наведемо ще одну цитату з праці Миколи Дашкевича: «Не потрібно залишати без уваги той факт, що в перших актах, де згадуються південно-руські козаки, вони ніде не фігурують, як суто військовий прошарок,

та й в пізніші часи козаки не були якимись солдатами чи людьми, що жили з грабунку [5. с.45]. Вони займались не лише війною, а й ремеслом». Тобто вели такий же спосіб життя, як і решта жителів інших земель тодішньої Литовської держави. То чому ж козаками вперше назвали саме подолян. Відповідь очевидна. Козаками в давнину називали все населення землі, де довгий час переважаючою релігією було язичництво, а такою землею було саме Поділля.

Список використаних джерел та літератури

1. Білецька О. Поділля на зламі XIV – XV ст.: до витоків формування історичної області: монографія. – Одеса: Астропринт, 2004. – 416 с.
2. Винокур И. С. Гуцал А. Ф. Раскопки на среднем Днестре // АО 1975 г. – М., 1976, – С. 312.
3. Гуменюк С. К. Як складалась територія Поділля // Тези доповідей II Подільської історико–краєзнавчої конференції. – Хмельницький, 1965. – С. 48 – 49.
4. Дашкевич Я. Р. Поділля: виникнення і значення назви // VIII Подільська історико–краєзнавча конференція. Тези доповідей. Секція історії дожовтневого періоду. – Кам'янець-Подільський, 1990. – С. 58 – 60.
5. Дашкевич. Н. Болоховская земля и ее значения в Русской истории. - Киев: Университетская типография, 1876. - С. 68.
6. Махновець Л. Є. Слово о полку Ігоревім. Ритмічний переклад. – К., 1955, С. 47 – 69.
7. Молчановский Н. Очерк известий о Подольской земле до 1434 года. – К., 1885, с. 388.
8. Тихомиров М. Н. Древнерусские города. Государственное издательство политической литературы. Москва, 1965. - С. 477.
9. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. Т. 1. - Вініпег, Канада, 1984. – С. 600.
10. Шилов Ю. «Врата бессмертия». - Киев, 1994.
11. Stryjkowski M. Kronika Połska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi. Wydanie nowe, z roku 1582, poprzedzone wiadomoscią o życiu i pismach Stryjkowkiego przez M. Malinowskiego. – T. 2. – Warszawa: Naklad G. L. Glucksberga. – 1846. – 568 s.

Надія Кукса
завідувачка відділу
«Суботівський історичний музей»
Національного історико-культурного
заповідника "Чигирин"
м. Чигирин

РУЇНИ ПІДМУРКІВ КАМ'ЯНОЇ СПОРУДИ ЗАМКУ ХМЕЛЬНИЦЬКИХ У СУБОТОВІ: МИНУЛЕ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

За літописними джерелами, навесні 1664 р. за наказом Стефана Чарнецького спалено містечка Суботів і Бужин [7, с.132]. Очевидно, тоді й було спустошено суботівський замок Богдана Хмельницького. Добре укріплена фортеця, започаткована чигиринським підстаростою Михайлом Хмельницьким на початку XYII ст., розбудована впродовж 1622-1657 рр. його сином Богданом, яка, на думку Г. Логвина, мала досить значні розміри і не поступалася першому-ліпшому замку того часу [8, с. 118], перетворилася на руїни.

Суботівські укріплення, облаштовані на мисі, добре захищеному природними чинниками: болотами та крутими схилами ярів з півночі, заходу і сходу, були підсилені двома рядами валів, що мали дерев'яні стіни з кількома вежами та глибоким ровом з перекинутим через нього містком. Поряд з палацом гетьмана розміщувалися будинки козацької старшини [9, с. 40]. За браком історичних джерел доля садиби гетьмана наступних ста п'ятдесяти років наразі